

1794–1800 között, míg e név sem az országos, sem pedig a többi magyarországi horvát népcsoport gyakorisági listáján nem került az első öt név közé. Ezután hasonló módon dolgozza fel a tótszentmártoni egyházközség 1901–1930 közti kereszteleési anyakönyvét. A következő korszak (1935–1998) áttekintése a tótszerdahelyi kereszteleési anyakönyvek alapján történik évtizedes bontásban. Az 1900–1910 és 1971–1981 közötti korszak névanyagát a szerző össze is hasonlította a muraközi horvátok személynévanyagával, ezzel is tovább árnyalva a Mura menti horvátok jellemző névadási, névhasználati szokásaira vonatkozó megállapításait. Az így kirajzolódó tendenciákat és a névlisták statisztikai vizsgálatából levonható következtetéseket az ötödik fejezet összegzi (93–102).

2.5. A hatodik fejezet célja a személynév, kétnyelvűség és kommunikáció összefüggésének feltárása öt generáció neveinek összehasonlító vizsgálatával, a szerző saját családjának példáján (103–114). Ennek során a szerző bemutatja az egyes generációk férfitagjainak életmódját, a nyelvhasználat színtereit, összekapcsolva e szempontokat azzal, hogy a névlisták alapján melyek voltak az egyes generációk gyakori nevei. A fejezet továbbá kitér a személynévek hétköznapi szóbeli kommunikációban való megjelenésére is: ez jellemzően horvát alakban történt, ugyanakkor a többségi nyelvből bekerülő névalakok, valamint a kódváltásból és a kódkeverésből eredő sajátosságok tovább színesítették a névállományt.

2.6. Az utolsó, hetedik fejezetben a névizsgálat összefoglaló értékelését olvashatjuk, szisztematikusan követve az elemzés során kijelölt szempontokat (115–123).

3. KANIZSAI MÁRIA részletes elemzését adja a Mura menti kaj-horvát népcsoport 1794–1998 közötti névállományának, névadási, névhasználati szokásainak, folyamatosan szem előtt tartva nemcsak a nyelven belüli, hanem a nyelven kívüli befolyásoló tényezőket is. Tanulmánya a névtan, a dialektológia és a szociolingvisztika határán helyezkedik el. Objektív, empirikus alapon nyugvó megállapításokat tesz azzal együtt, hogy végig érezhető szoros, személyes kötődése a népcsoportához. A bemutatott kötet kétségkívül hozzájárul egy magyarországi kis nyelvsziget és népcsoport alaposabb megismeréséhez.

HAUBER KITTI

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3616-7983>

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

Őrvidéki házinevek

Szerkesztő: SZOTÁK SZILVIA. Az Imre Samu Nyelvi Intézet Kiadványai 6. UMIZ – Imre Samu Nyelvi Intézet, Alsóőr, 2017. 79 lap

1. A három tanulmányt és a járulékos részeket tartalmazó kis kötet a kétnyelvűség, mégpedig a nyelvvesztés előrehaladott állapotában lévő burgenlandi (őrvidéki) kis magyar szórvány nyelv-, illetve névhasználati hagyományaiba kínál betekintést. Az egy évtizeddel

ezelőtt bemutatott őrsgizeti gyűjtést (ZSÓTÉR ÍRISZ munkáját) követően ezzel válik teljessé egy kiveszőben lévő névtípus dokumentálása: az ún. háznevek ~ házinevek felsőöri (GÚTHY LÁSZLÓNÉ, 21–41) és alsóöri (SZOTÁK SZILVIA – KOCSYNÉ TAKÁCS ILDIKÓ, 42–70) anyagának közzétételével, a még használatban lévő, illetve már csak emlékezetben élő nevek megörökítése révén. A két, elsősorban névanyagot közlő, illetve annak háttérét bemutató írást ZELLIGER ERZSÉBETnek a kérdéskör tágabb – elméleti és nyelvtörténeti – kontextusát bemutató tanulmánya vezeti fel a kötetben (9–20).

A *háznév*, illetve *házinev* (Alsóörben, illetve Felsőörben preferált) terminus a jellemzően a szóbeliségben élő, jórészt említő-, s részben egyúttal szólítónévként alkalmazott személynevek típusát jelenti. (E két utóbbi különbségét konkrét példák is szemléletesen mutatják, l. *Frau Kocsz*, ill. *Varijágerné* esetében; 28, ill. 38.) Ez tehát – a szaktudomány bevett, a helyi népnyelvben azonban ismeretlen terminusával – a *ragadványnev* kategóriája. Ez az a név, amely akár a teljes személynév helyébe is léphet (vö.: „»Mióta [Horváth] Adalbert a neved?« Mindig csak úgy ismertünk, Sáj Béla”; 64). Gyakran öröklődő, a családtagokra is átvitt név, melyet ma már csak az idősebbek használnak, míg a fiatalok körében inkább az egy-egy személyhez kapcsolódó, egyedi ragadványnevek szokása dívik. Azaz: elmúlóban lévő névtípus, mert kihúzódóban van mögüle a hagyomány, a nyelv és a mindezeket éltető egykori közösség.

Az említett terminusok használata zavarokat is okozhat. A *házinev* terminus nem használatos a magyar szakirodalomban, a *háznév* pedig inkább más jelentésben fordul elő (a kettő közül így én is a *házinev* változatot preferálom). Emellett a személynevek és a házak neve közt többféle összefüggés is fennállhat, melyeket egyébként a kötetbeli tanulmányok egyes adatai esetében nem is nagyon tudunk kibogozni. E problémakört igyekszik tisztázni ezért is ZELLIGER ERZSÉBET tanulmánya a kötetben, a házak megnevezésére szolgáló nevek kategóriájának és (feltehetően bajor-osztrák) háttérének bemutatásával együtt. (Magyarozatát támaszthatjuk alá BURA LÁSZLÓ kutatásaival, aki a családi ragadványnevek e sajátos, a hazai szakirodalomban lényegében ismeretlen típusát a szatmári sváb telepítésű falvakból ismerteti és adatozza; vö. A háznevek, a megkülönböztetés sajátos formája. In: BURA LÁSZLÓ, A többszólamúság ösvényein. Státus Kiadó, Csíkszereda, 2013: 129–136.) A felmerült értelmezésbeli zavarok ugyanakkor a terminológia fontosságra is ráirányítják a figyelmet: nélkülözhetetlen egy-egy szakterület műveléséhez, de akár általában – mint itt is – egymásnak a saját anyanyelvünkön való megértéséhez is.

2. A kötet adatai számos névtani tanulságot hordoznak, elsősorban a nevek háttérének feltárása révén. Formai és jelentéstani szempontból sokszínű névanyagot közölnek, gyakran megadva a névadás szemléleti alapját is. Az egyes adatok szerzteágazóan érdekesek és tanulságosak. Például: egyazon személy akár öröklött és egyénileg kapott ragadványnevet is viselhet egyszerre (l. pl. *Kisbíró ~ Marcin ~ Gangó*, tkp. *Nagy Szabó*, szül. *Palánk*; 57); a lehetséges névadói nézőpontok sokfélék (l. pl. *Seper úr ~ Csoki bácsi*, ti. a felnőttek habitusa alapján, a gyerekek viszont kutyája után nevezték el; 51); ugyanazon emberi tulajdonság sokféle módon kifejezhető (pl. mérgező alkat: *Vadas*, ill. *Vekker*, ti. „fel lehet húzni, mint az órát”; 29, ill. 58); stb.

A házinevek alapvető szerepkörét a tulajdonnevek fő funkciója, a megkülönböztetés és azonosítás megvalósítása határozza meg. Az őrvidéki falvakban ennek fontossága különösen akkor érthető meg, ha tudjuk, hogy egyrészt akár sokszoros névazonosságok is

előfordulnak (pl. 16 *Seper József* Alsóőrben; 63), másrészt hogy e településeken máig nincsenek (hivatalos) utcanévek, így az egyes személyek egyértelmű megnevezéséhez házszámra (ez is újabb keletű) – vagy házinevre van szükség. Az említett példák is jelzik azonban, hogy a házinevek egyúttal az egyének jellemzésére is szolgálnak, arra is rámutatva, hogy milyen emberi tulajdonságokat látott kiemelendőnek a hagyományos közösség, s hogy mindezeket milyen módon, milyen nyelvi formában, kreativitással fejezhette ki. Mindezek nem csupán népismereti szempontból, de a sajátosságjelölő történeti személynév-típusok (régvi világi személynévek, családnévelőzmények) magyarázatai szempontjából is tanulságosak, az árnyalt megközelítések szükségességére intőek lehetnek. Például: a *Császár* metaforikus ('rártart'), a *Király* viszont egyedi eseményre visszavezethető házinev az adott közösségben (30, 35); a *Kan Józsi* és a *Monyas Rokkás* nem egyéni tulajdonságra, hanem állatok fedezetetésére utaló ragadványnevek (33, 34); a *Buja* és *Buzi* szavajárásra utaló, de a velük azonos alakú közszavakétól eltérő etimológiával rendelkező megnevezések (30–31). A kötetben megtalálható a nyelvész Imre Samu nagyapjának két névrészből álló házineve, a *Favarga* is, magyarázatával együtt (33).

A közreadott házinevek névtörténeti szempontból is érdekesek lehetnek. A *Baksa* egy helyben rég kihalt (25), a *Pronászli* egy névváltoztatással elhagyott (28) családnév emléket őrzi; a *Dongó* egyenesen egy 1482-től adatolt felsőőri családnévvel azonos (24).

Az őrvidéki házinevek szociolingvisztikai, illetve dialektológiai szempontból is különösen tanulságosak. Egyrészt a magyar nyelvnek, mégpedig a helyi változatának tanúi, másrészt pedig a tényleges nyelvhasználatnak, a különböző típusú kontaktushatásoknak. Többük jövevény-, illetve kölcsönszavakból származik, pl. *Snájder* (32), *Sujster* (32), *Najl* (német, tájnyelvi, 'nagyapa'; 25); esetleg csak részlegesen: *Hoppogó* (vö. *hüpfen* 'ugrik, szökik', 33), *Varijáger* (varjakra lövöldözött, 36). Egyes házinevek a keresztnévek révén a nyelvi és identitásbeli háttérrel jelzik: *Lujzi* (öregapja *Ludvig*, ill. *Alois* nevéből; 62), *Hans Sándor* („Nem vagyok János, Hans vagyok”; 26); mások a német szavajárást tükrözik: *Mein Gott Lisi* (31), vagy a jellegzetes kulturális háttérre utalnak: *Kristkindli* (55). A névanyag újabb rétegében természetesen már napjaink angol nyelvi hatása is kimutatható: *Pléboj* (37), *Mani* (58).

3. A kötet összeállítását elsősorban az értékmentés – esetünkben különösen indokolt – gondolata vezérelhette. Ennek elismerése mellett is utalnunk kell azonban a kiadvány problematikusabb pontjaira, melyek részben a közzeendő anyagból, illetve a munka nem csupán nyelvészeti célkitűzéseiből eredeztethetők. A kérdéses pontok egyike a névanyag közreadásának módja. Az alsóőri házineveket a lakóházak házszámának sorrendjében találjuk a vonatkozó tanulmányban, a felsőőrieket pedig egyfajta – ám nem kevés hibát tartalmazó – motivációs kategorizáció szerint. A nevekhez kapcsolódóan pusztán helytörténeti vagy néprajzi, illetve a házinev szemléleti háttérét vagy használatát feltáró megjegyzéseket egyaránt találunk, hol vegyesen, hol váltakozó módon. Sajnálható viszont, hogy rendszerint nem tudjuk meg, a név mely generációhoz, a közösség mely korszakához köthető, s ez nyelvi adatként való hasznosításukat korlátozza. A kötetben nem kevés elírás, sajtóhiba is található, ami olvasás közben zavarónak bizonyulhat.

Az ismertetett kiadvány – alapvető céljának megfelelően – egyrészt kevesebb, másrészt több egy szokványos nyelvtudományi, illetve névtani szakmunkánál. A nyelvet, illetve a neveket beszélőkkel együtt mutatja be, s az előbbiekről is hangsúlyozottan

az utóbbiakról szól: egy gyengülőben lévő magyar szórványközösség életét, nyelvét, gondolkodását, hagyományait közvetítve nekünk és az utókornak.

FARKAS TAMÁS

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7732-2302>

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

GABRIELE RODRÍGUEZ, *Namen machen Leute. Wie Vornamen unser Leben beeinflussen* [A név teszi az embert. Hogyan befolyásolják az egyénnevek az életünket?]

Verlag Komplet-Media GmbH, München/Grünwald, 2017. 248 lap

1. A Lipcsei Egyetemen bő száz éve van jelen kutatási területként a névtan, 1991-től pedig önálló szakként is választható a nevek vizsgálata. A tanszék mellett egy különleges intézet, a *Namenberatungsstelle* (névtani tanácsadó) is működik az egyetem keretein belül, amely közel hat évtizede látja el a nagyközönséget a nevekkel (főként egyénnevekkel) kapcsolatos információkkal. Ennek az intézménynek a munkatársa GABRIELE RODRÍGUEZ, aki 1994-től gyűjtött tapasztalatait összegzi 2017-ben megjelent kötetében.

2. A német egyénnévadási¹ szabályozás a legalapvetőbb elveit tekintve hasonló a magyarhoz: az örökölt családnév mellé szintén névlistából választhatnak nevet (neveket) a szülők, a listáról hiányzó nevek engedélyezése az anyakönyvi hivatal feladata, és az engedélyezett nevek felkerülnek a listára. Az egyénnévanyag azonban jóval nagyobb a magyarnál, és bővülési tempója, illetve típusai szerint is megengedőbb gyakorlatot tükröz. A hivatalnokok néhány nagyon általános alapelv szerint döntenek, kétély esetén pedig általában a lipcsei *Namenberatungsstelle*hez fordulnak szakvéleményért. GABRIELE RODRÍGUEZhez tehát részben tőlük, részben pedig gyermeküknek különleges nevet adni szándékozó szülőktől érkeznek megkeresések, de gyakran kap hívásokat a sajtótól, sőt egy-egy új művük szereplőinek nevet kereső íróktól is. Az intézet adatbázisa kb. félmillió olyan egyénnévi adatot tartalmaz, amelyet Németországban legalább egyszer bejegyeztek, és évente kb. ezer új névvel bővül. Az évi megkeresések száma eléri a 3000-et.

A kötet a több tízezer egyedi név vizsgálatából összeálló rendszert mutatja be, részben történeti, részben névrendszertani szempontból. A névtani kutató és tanácsadó intézet munkáját, mindennapjait ismertető bevezető (9–38) után a német egyénnévrendszer történetét tárgyalja a szerző három fejezetben a germánok névadásától (39–52) a kereszténység hozta változásokon át (53–68) egészen napjainkig (69–74); majd az utóbbi évtizedek trendjeit tekinti át, vezérfonala a névadás (illetve a névkeletkezés) motivációjának tipológiája (75–152).

RODRÍGUEZ tapasztalatai azt mutatják, hogy a korábban főként a helyi és családi hagyományokon alapuló névadást újabban egyre inkább felváltja a különleges, egyedi nevek

¹ A német *Vorname* terminust a következőkben *egyénnév*-ként használom.